

VLADARSKI DVOR (PALAČA) I KRALJEVSKE KUĆE U SREDNJOVJEKOVNOM ZADRU (S POSEBNIM OSVRTOM NA DOBA ARPADOVIĆA I ANŽUVINACA)

Stjepan Antoljak

Već dugi niz godina bavio sam se ovim pitanjem, pokušavao sam ga rješavati i u suradnji sa historičarima umjetnosti (G. Oštrić, I. Petricioli) dajući im neke izvorne podatke iz Historijskog arhiva u Zadru, no trud je ipak ostao uzaludan. To je pitanje konzervirano i danas u obliku torza.

Stoga sam nedavno odlučio da kao historičar pokušam sabrati sav, meni poznati, izvorni materijal o tome, a poglavito o tzv. kraljevskoj palači, nastaloj u doba Ludovika I Anžuvinca, te ga kritički iznijeti i ukazati što ja o tome mislim.

Prije nego prijeđem na ključno pitanje o kraljevskoj palači u doba Anžuvinaca, ukratko ću opisati što je poznato, na osnovu izvora, o boravku hrvatskih narodnih vladara i vladara iz dinastije Arpadovića u Zadru, gdje su stanovali, da li su u tom gradu sagradili sebi palaču i gdje.

1.

Od hrvatskih narodnih vladara, koliko se može zaključiti na bazi dokumenata, prvi je došao u Zadar na kratko vrijeme kralj Mihajlo Krešimir I (926-u. oko 950). To nam indirektno potvrđuje darovnica ovoga vladara,¹ čiji datum izdanja² ne znamo, samostanu sv. Krševana u Zadru, u kojoj se govori o posjedu u selu Diklu kraj Zadra.³ Za vrijeme svoga zadržavanja u Zadru ovaj je kralj svakako posjetio taj samostan.⁴

Prvi strani vladar, koji je boravio u Zadru⁵ od 6. do 14. VI 998. ili 999. g. bio je mletački dužd Petar II Orseolo (991—1009).⁶ Gdje je odsjeo, možemo

¹ S. Antoljak, Značaj i važnost isprave kralja Krešimira I za hrvatsku povijest X stoljeća, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 10*, Zadar 1972, 90, 91, 95.

² Rački stavlja: »Circa a. 940—946« (Fr. Rački, *Documenta historiae chroaticae periodum antiquam illustrantia*, MSHSM VII, Zagrabiae 1877, 20, 62).

³ S. Antoljak, o. c., 90, 91.

⁴ To kaže i Vj. Klaić (*Povijest Hrvata I*, Zagreb 1899, 85).

⁵ Poznato je i to da je u Zadru kroz stoljeća stolovao bizantiski namjesnik (mnogo puta i zadarski prior), koji je u ime svoga basileusa odavde upravljao Dalmacijom. Stoga bi se moglo pretpostaviti da je u Zadru i on imao svoju palaču, iako o njoj izvori ništa ne pišu. Po Bianchiu je Bazilije, rektor Zadra, 559. g. napu-

samo pretpostavljati. Drugi od hrvatskih vladara, koji je mogao posjetiti Zadar, je praunuk Mihajla Krešimira I, Petar Krešimir »kralj Hrvata i Dalmatinaca«. On je u Ninu na vrlo svečani način potvrdio darovnicu svoga pradjeda samostanu sv. Krševana.⁷ Vrlo je vjerovatno da je on mogao čak u nekoliko navrata boraviti u Zadru, jer je poznato da je Petar Krešimir bio u vrlo uskim rodbinskim vezama s Madijevcima i samostanima sv. Krševana i sv. Marije u tom gradu, koje je obasipao svojim darovnicama.⁸

No svi ovi kratki ili možda duži posjeti hrvatskih vladara nisu pridonijeli tomu da bi oni ondje sagradili ili imali svoju kuću ili palaču, dok u susjedstvu Zadra, npr. u Ninu, možemo gotovo sa sigurnošću pretpostaviti da su je posjedovali.

Kada se je ugarski kralj Koloman, iz dinastije Arpadovića, nagodio s predstavnicima dvanaest hrvatskih plemena 1102. i okrunio iste godine u Biogradu n/m za kralja Hrvatske i Dalmacije, on je kao nasljednik hrvatskih vladara potvrdio samostanu sv. Marije »vječni mir i kraljevsku slobodu«, a već 1105. ulazi trijumfalno u Zadar, gdje na zvoniku crkve sv. Marije kamenim natpisom⁹ ovjekovječuje taj nezaboravni događaj. U to vrijeme u Zadru je već postojala biskupska palača, koja se još 1036. navodi u jednom dokumentu, a nalazila se blizu crkve sv. Stošije.¹⁰ Iz jednog drugorazrednog mađarskog izvora, tj. kronike, saznajemo da je Koloman za vrijeme svoga boravka u Zadru spavao u svojoj palači, koju je ondje sagradio.¹¹ No ovaj podatak Brunelli, uopće ne donosi, nego samo spominje da se palača zadarskoga kneza uzdizala u blizini crkve sv. Stošije. Ujedno upozorava da su temelji ove palače, na koju podsjeća 13. V 1385. zadarski notar Johannes Baldinotti de Baldinoctis de Casoli, vjerojatno one iskopine »baš sada« (testé) u vrtu kuće Begna, gdje se podigla zgrada »Banco Popolare«.¹² Ostaci stuba romaničko-bizantinskog stila ukazuju da su one ruševine bar iz 12. stoljeća, zaključuje V. Brunelli.¹³

Oba ova, izvorno-arheološka podatka usmjeravaju nas prema 12. stoljeću, pa ne smijemo olako prijeći preko postojanja kraljevske palače u doba Kolomana i njegovih nasljednika u blizini sv. Stošije. Ako prihvatimo da je Koloman sagradio ovakvu vrst zdanja u Zadru, onda možemo ustvrditi da je to bila u 12. st. prva kraljevska palača na Jadranu, a istom onda dolazi kurija južnoitalskog normanskog kralja Vilima II u Dubrovniku, koji je od 1185. do

stio svoju kuću za stanovanje, smještenu blizu vrata kaštela, jer se osnovao azil za bolesnike (tj. bolnica) i to napose za strance (C. F. Bianchi, *Zara cristiana I*, Zara 1877, 521, 522). Ovaj podatak možemo samo registrirati i ništa više.

⁶ S. Antoljak, *Zadar za vrijeme hrvatskih narodnih vladara, Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 14—15, Zadar 1976, 26, 27.

⁷ Fr. Rački, o. c. (RD), 62, 63.

⁸ S. Antoljak, *Zadar ...*, 31, 32.

⁹ T. Smičiklas, *Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (SCD) II*, Zagreb 1904, 8, 9, 391.

¹⁰ RD, 43; C. F. Bianchi, o. c. I, 125, 126.

¹¹ »... Cumque rex esset in Dalmacia in civitate Zadur ... dormierat in pallacio suo, quod ibi edificaverat ... »Chronici Hungarici compositio saeculi XIV, *Scriptores rerum Hungaricarum tempore ducum regumque stirpis Arpadianae gestarum I*, Budapestini 1937 (Edendo operi praefuit Emericus Szentpetéry), 426.

¹² Ova banka je bila isprva u Calle S. Maria, u produžetku u vlastitoj palači na trgu katedrale (A. de Benvenuti, *Storia di Zara dal 1797 al 1918*, Milano-Roma 1953, 450).

¹³ *Storia della città di Zara dai tempi più remoti sino al MDCCCXV compilata sulle fonti I*, Venezia 1913, 326, 355, bilj. 9.

1192. g. priznavao njegovu vlast.¹⁴ Kralj Vilim II »Dobri« stavio je papi Aleksandru III na raspolaganje svoju mornaricu, koja ga je preko Zadra odvela u Veneciju. U Zadar je stigao 13. III 1177. g. gdje je bio dočekan od naroda »in .. solavica lingua ..«. 17. III napustio je grad i prolazeći dužprimorskih predjela Istre prispio već 23. III u mletačku luku.¹⁵

U Zadru je, kako piše biskup Šimun Begna u svojoj zadarskoj kronici, zadarski nadbiskup Lampridije dočeka papu u crkvi i u svojoj nadbiskupskoj palači,¹⁶ gdje je Aleksandar III i odsjeo.

I dok Andrija, brat kralja Emerika, po milosti božjoj »Jadere ac tocius Dalmacie et Chroacie Chulmeque dux »boravi pred kraj ožujka 1198 ...¹⁷ u Zadru,¹⁸ gdje se je svakako smjestio, samo ne znamo u kojoj palači, dotle je poznato za dužda Henrika Dandola, na čiju je inicijativu po križarima osvojen Zadar (1202), da je stanovao u jednoj palači kroz više mjeseci.¹⁹

No samo je pitanje da li je to bila nadbiskupska palača, jer su se Zadranjani, kada su sklopili pismeni ugovor s Venecijom nakon razorenja svoga grada, u tom ugovoru obvezali uz ostalo da će mu se, ukoliko dužd bude želio doći u njihov grad, staviti na raspoloženje nadbiskupska kuća ili koja druga kuća²⁰ tj. palača. Znači da ovu crkvenu stambenu zgradu nijesu porušili križari i Mlečani, za koje izvori tvrde da su po zauzeću Zadra srušili sve gradske zidine i kule, te kuće, a jedino da su ostavili na miru crkve, kako to izričito kaže Toma Arhiđakon.²¹

Što je pak bilo s nekadašnjom Kolomanovom rezidencijom, moglo bi se zaključiti da je i ona stradala u tom kaosu rušenja, ako pretpostavimo da je ona početkom 12. st. od ovoga vladara sagrađena.

2.

I dok i danas nismo posve sigurni da li je Koloman Arpadović imao svoju palaču u Zadru,²² za Ludovika Anžuvinca točno znamo na osnovu brojne izvorne građe da je u tom gradu imao svoj vladarski dvor (palaču, ili više velikih palača i kuća). Naime, Grgur Kurjaković iz plemena Gusića u obrani svoje plemenštine stao je na stranu Venecije protiv kralja Ludovika I (1342).²³ Radi toga mu je republika sv. Marka ne samo u Zadru već i u zadarskom distriktu dozvolila da može posjedovati kuće i imanje (1349).²⁴ Ali kada je kralj

¹⁴ V. Foretić, *Povijest Dubrovnika do 1808.* I, Zagreb 1980, 45.

¹⁵ A. M. Strgačić, *Papa Aleksandar III u Zadru*, *Radovi Instituta JAZU 1*, Zagreb 1954, 161—165.

¹⁶ C. F. Bianchi, o. c. I, 39, 126 i V. Brunelli, o. c. I, 347, 357, bilj. 82.

¹⁷ Bianchi donosi da je 2. V 1198. Andrija, vojvoda Dalmacije, nakon zadobivenih pobjeda nad Srbima i Rašanima stigao u Zadar, gdje je dočekan triumfalno (C. F. Bianchi, *Fasti di Zara*, Zara 1888, 26).

¹⁸ F. Šišić, *Povijest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića (1102—1301)* I, Zagreb 1944, 160.

¹⁹ S. Antoljak, *Pad i razaranje Zadra u IV križarskom ratu*, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 12*, Zadar 1974, 57—88.

²⁰ C. F. Bianchi, *Zara cristiana* I, 126; V. Brunelli, o. c. I, 373, 405.

²¹ S. Antoljak, *Pad i razaranje Zadra ...*, 72, 81.

²² Prema navodu Bianchia u Zadar je stigla s mletačkom galijom 12. II 1291. Mlečanka Tomasina Morosini, majka ugarsko-hrvatskoga kralja Andrije II(III) i u tom je gradu bila primljena sa svim počastima (C. F. Bianchi, *Fasti di Zara ...*, 36).

²³ Vj. Klaić, *Rodoslovlje knezova Krbavskih od plemena Gusić*, *Rad JAZU 134*, Zagreb 1898, 195.

²⁴ Š. Ljubić, *Listine o odnošajih između južnoga Slavenstva i mletačke republike III*, *MSHSM III*, Zagreb 1872, 110.

Ludovik sklopio s Venecijom mirovni ugovor u Zadru (18. II. 1358), zarobio je kneza Grgura i odveo ga sa sobom u sužanjstvo u Ugarsku.²⁵ Tom prilikom je Grgur, doduše spasio svoju glavu, ali je zato »zbog nevjere« izgubio sva pokretna i nepokretna imanja koja su dopala kralja, dok mu je posjed u Zadru pa tako i kuća bio sav opljačkan.²⁶ U sklopu ovoga posjeda bila je upravo i kuća, koju mu je Ludovik konfiscirao, a ta se je nalazila »in platea sancte Stossie« (S. A.), tj. na trgu sv. Stošije. Naime, kralj Žigmund (Sigismund) u svojoj originalnoj darovnici (danas u Arhivu Hrvatske u Zagrebu, a u istom arhivu postoji i njen suvremeni prijepis na papiru) od 7. VI. 1389., izdanoj u Budimu,²⁷ naziva ovu zgradu »quandam domum nostram regiam«,²⁸ koju je,

²⁵ Vj. Klaić, Rodoslovlje . . ., 197, 198.

²⁶ S. Ljubić, o. c. III, 384, IV (1874), 25.

²⁷ Original ove pergamene (od kože) objelodanio je 1981. g. J. Stipišić pod uredništvom S. Gunjače u Codex diplomaticus regni Croatiae, Dalmatiae et Slavoniae (sv. XVII, Zagreb 1981, 204, 205). Stipišić, koji je »dopunio« ovu građu i »sumarij i indekse izradio«, naveo je ispod ove isprave da je »Original na pergameni u Arhivu Hrvatske u Zagrebu. Na ispravi je utisnut pečat (S. A.). Na poledini isprave stoji zapisano mlađom rukom: *Na hyse w Zadraw* (S. A.). U istom arhivu postoji *suvremen prijepis na papiru* (S. A.) br. 33187. Fejer, Cod. dipl. Hung. X, 1, p. 523. »No ako sve ovo usporedimo s tiskanim tekstom povelje od 7. VI 1389. u SCD (XVII, 204, 205) zapaziti ćemo da postoje izvjesna neslaganja i drugačiji izrazi. U originalnoj ispravi (Arhiv Hrvatske u Zagrebu-Neoregistrata M. O. D. L. 33932-Fasc. 1647, No 14) iznad teksta povelje (desno) u kraticama stoji (crnom tintom i drugom rukom, ali iz ovoga doba): Relatio domini Stephani palatini (što donosi i Stipišić). Pojam »Relatio« tj. izvještaj odnosi se na Stjepana Lackovića, tadašnjega palatina i zadarskog počasnog kneza (Gl. V. Brunelli, o. c. I, 490). Na kraju isprave vidi se po tragovima voska da je tu bio utisnut pečat, a u praznom prostoru, gdje je bio otrgnuti pečat, piše: Relatio domini Stephani palatini (Opet u obliku istih kratica i istom rukom kao gore, ali pisano žutom tintom), što ne donosi Stipišić i ništa o tome ne kaže. Ali zato u Fejera, koji je prvi objelodanio ovu listinu »E membrana originali Excelsae R. H. A«, stoji na kraju: »L. S. annularis impressi« (G. Fejer, Codex diplomaticus Hungariae ecclesiasticus ac civilis X 1, Budae 1834, 525) tj. Fejer je iznio da je taj utisnuti pečat uništen, što je točno. No Fejer nema uopće onu rečenicu: »Relatio . . .«, dok je Stipišić uvjeren da je na toj povelji »utisnut pečat«, što je dokaz da ovu ispravu nije vidio u originalu. Inače, sam tekst toga originala uglavnom se poklapa sa Stipišićevim (SCD XVII, 204, 205). No zato se Stipišićev prijepis ne slaže u cjelosti s Fejerovim prijepisom, naročito u pojedinim izrazima (N. pr. St. commendamus; Fejer: commendantes; St.: Syrinio; F: Sirinio; St: procurauerunt; F: procurarunt; St: sancte Stossie; F: S. Stossiae (sic: dodao F); St: quam serenissimus; F: quam olim Serenissimus; St: propter eius; F: propter eiusdem; St: dinoscebatur; F: dignoscebatur; St: ymmo; F: imo). Kako smo već naveli, Stipišićev prijepis ne podudara se s originalom ove isprave, sačuvane u Arhivu Hrvatske u Zagrebu. Npr. Stipišić ima: marchio, a u originalu je Marchio; zatim St. ima: memorie, a original: Memorie, onda St: fidelim, a O: fidelium: St: strenui, O: Strenui, St: magnifici, O: magistri; St: cuius quius quidem, O: cuiusquidem, St: jure, O: Jure i St: priuilegii, O: priuilegy. Na zadnjoj strani ove originalne pergamene (Na desno (rukopisom iz kasnijeg doba) piše: na hyse uo (St:w) Zadruo (St: Zadraw). Dalje rukom (iz novijeg doba 19. sr.) stoji: Collatio Sigismundi Regis unius scilicet Domus in Ciuitate Jadrensi, pro Comiti Pauli a Zrinio A.^o 1389.

²⁸ Uz navedenu originalnu ispravu od 7. VI 1389. postoji u istom Arhivu Hrvatske i suvremenij prijepis na papiru ove iste povelje s istim datumom (M. O. D. L. 33187-N. R. A., Fasc. 320, No 20). U ovoj kopiji tekst je nešto drugačiji nego što ga ima originalna povelja. No za nas su ovdje najvažniji pasusi, koji se razlikuju od onih u originalu, a to su uz ostalo: Magistri pauli comitis de Zirinio (Original, koji donosi Stipišić: magnifici Pauli, comitis de Syrinio); quesdam domos nostras Regias in Ciuitate nostra Jadrensi habitas in platea sancte Stosye situatas quas olim (Original i St: quandam domum nostram regiam in ciuitate nostra Jadrensi habitam in platea sancte Stossie situatam, quam . . .); propter eiusdem (St: propter eius); lodouicum in curisse (St: Lodouicum incurisse); quorum domorum hy sunt confines de trauersa de austro et de quirina sun uie publice et de borea est domus quon-

kako Žigmund kaže, »serenissimus princeps dominus Lodovicus rex Hungarie, pater noster carissimus«, oduzeo spomenutome velikašu »propter infidelitatis«. ²⁹

Da je to tako potvrđuje i spis zadarskog notara Petra Perenčanusa (1365—1392) od 1367. g., u kome se navodi da su u predjelu sv. Stošije nekoj kući bile granice: »de quirina uia publica, de austro sunt *loca cum palatio* (S. A.) nostri regis Hungarie que fuerant comitis Gregorii ...«³⁰ To ukazuje dakle gdje je bio nekadašnji posjed kneza Grgura i da je tu sada iznikla kraljevska palača, koju je izgradio Ludovik I za sebe i svoje najbliže.

Kada se u notarskom spisu od 13. VIII 1385. govori o granicama ili međašima nekog posjeda, također u predjelu sv. Stošije, onda su navedene iste onakve kao u spisu od 1367, a to su: »de quirina est uia publica, de siroco sunt ... *loca uacua discoperta et palatia* (S. A.) magnifici olim serenissimi principis domini nostri comodante memorie domini Regis Vngarie, de trauersa est curia conuincinalis, de borea possidet commissaria cond. ser Jacobi de Butadeis et ser Johannis cond. ser Johannis etiam de Butadeis ...«³¹ Iz ovog izvornog podatka jasno je koliki je to prazan zemljišni prostor uz koji su još bile i kraljevske palače ili zgrade. Gotovo isto ponavlja se u notarskom spisu od 19. IV 1387. g., kada se opisuju granice posjeda u predjelu sv. Stošije: »de quirina est uia publica, de siroco sunt etiam *loca uacua discoperta et palatia magna* (S. A.) olim serenissimi principis et domini nostri comentande memorie domini Regis Vngarie, de trauersa est uia quirinalis ...«³² Tu se sada još više uočuje da su pored spomenutih praznih i razotkrivenih prostora bile i velike kraljevske palače ili zdanja, koje su pripadale već umrlom kralju Ludoviku I. Ove kraljevske kuće ispred sv. Stošije koje su služile kao mjesto stanovanja i namjesniku kralja Ladislava Napuljskoga Aldemarisku za vrijeme njegovog boravka citiraju se i u jednom spisu od 20. XII. 1402. izdanom u Zadru.³³

S ovakvim ovdje iznešenim izvornim materijalom izgledalo bi da je već sada utvrđeno da se je kraljevska palača, ili palače i kuće, nalazila u predjelu sv. Stošije, zapravo ispred same te crkve. No, da tako konačno zaključimo, kako je to svojedobno učinio Vj. Klaić,³⁴ prijeći nas još jedan izvorni mjesni podatak, koji je usko povezan s ovom crkvom i on se često zajedno s njom

dam Ciui eadem ciuitatis cuiusquidem aliam medietatem domorum suorum Loduico de Georgiis de Iadria perhibemur (St: cuius quidem domus medietatem Loduico de Georgiis de Jadra contulisse perhibemur); quos ipsos domos nostre rite in cuilibet colacione (St: quo ipsa domus nostre rite incumbit collacioni). Na stražnjoj strani ovoga prijepisa stoji: Copia litere domini Regis super *domos* (S. A.) ... Regis q. in Iadram quos dedit Comiti Paulo de Zrinio proprio patrimonio (Suvremeni dodatak kada je nastao i ovaj prijepis). In A.^o 1389 Fasc. Donatio Sigismundi Regis supra *quibusdam Domibus* (S. A.) in Ciuitate Jadrensi ... Comitibus a Zrinio Collatio A.^o 1389 (Sve rukom 19. st.).

²⁹ SCD XVII, 204, 205.

³⁰ Historijski arhiv u Zadru (HAZ)-Spisi zadarskog notara (SZN) Petrus Perenchanus 1365-1392 b. I, f. VI, 5a.

³¹ HAZ-Pergamene zadarskih notara 1381—1385.

³² HAZ-SZN Aricusius de Rivignano 1383—1416 b. I, f. III, 1.

³³ »... Datum Jadre in *domibus regalibus* (S. A.) habitacionis dicti noatri vicarii ante (S. A.) sanctam Anastasiam ...« (S. Ljubić, Listine V., MSHSM 5, Zagreb 1875, 2).

³⁴ Gl. Vj. Klaić, Povijest Hrvata II, 1, Zagreb 1900, 131.

citira u zadarskim notarskim spisima. Naime radi se o tome gdje je zapravo taj »castrum vetus«, u čijoj je blizini crkva sv. Stošije i ti kraljevski brojni stambeni objekti.

Podimo i opet redom. U spisu zadarskog notara Articusiusa de Rivignano (14. V. 1391.), kada se govori o kući apotekara Kolana pok. Gvida³⁵ iz Zadra, koja je bila »in confinio sancte Anastasie prope castrum vetus« (S. A.), za nju se navodi da ima ove granice ili međaše:« ... de quirina uia publica, de borea Johannes de Butadeis mediante muro comuni ... , de trauersa partim dominus Johannes de Butadeis ... , de austro *domus regie maiestatis Hungarie* (S. A.), quam dominus rex donauit comiti Paulo de Sringna ... »³⁶

Prema ovome podatku kuća ugarskoga kralja je bila smještena južno od predjela sv. Stošije i blizu tzv. »castrum vetus« ili stare tvrđave. No mi imamo i nekoliko izvornih podataka, koji označuju položaj ove kraljevske palače čak u samom predjelu ovoga kastruma. Tako se 7. IX. 1367. kaže da je ».. in confinio castri ... « (što se pretpostavlja da to znači: »castri ueteris«: S. A.) imala neka kuća granice:« ... de austro *curia* (S. A.) serenissimi domini nostri lodoyci dei gratia regis hungariae, de quirina *partim curia, partim domus partim loca uacua dicti* domini Regis (S. A.) ... «, druga pak drvena kuća, također »ad castrum vetus« graničila je, kako stoji u notarskom spisu od 3. II. 1387. sa »de *austro loca* (S. A.) quondam celebris nostri domini Regis Ungarie«, a u onom od 3. I. 1399. treća kuća »in confinio Castri ueteris«³⁷ imala je »de sirocco *curia domus* (S. A.) domini regis ... »³⁸

Ako sada povežemo oba ova položaja kraljevske palače (ili palača ili kuća), onda možemo zaključiti da se je ona prostirala u predjelu sv. Stošije i tzv. staroga kastruma ili tvrđave — i to na južnoj strani. U ovom istom predjelu u spisu zadarskog notara Serčane od 17. X. 1388. obilježuje se: »... domus .. in contrata castelli ueteris .. de trauersa est zardinus Johannis de Butadeo ... »³⁹ Sa ovim zapadnim položajem vrta Ivana Butadea slaže se dakle i njegov posjed dijelom preko općinskog zida, također omeđašen sa »trauersa« u već navedenom spisu notara Articusiusa de Rivignano od 14. V. 1391. godine.

Drugim riječima tadašnji položaj »castrum vetus«-a je bio blizu ili nedaleko predjela crkve sv. Stošije, ili obrnuto, sv. Stošija je bila nadomak ovoga kastruma.

³⁵ Petricioli u vezi kuće ovoga apotekara, za koju ukazuje da se navodi u notarskom spisu Raymundusa od 3. II 1387. i spisu Articusiusa de Rivignano od 14. V 1391. g., kaže da su njen opis isti kao i međaši. Ujedno je notar Artikusije »tu ubacio ime predjela po sv. Anastaziji, što se može rastumačiti jedino njegovim *lapsusom* (S. A.) Zna se točno da je »castrum vetus« bio kod crkve sv. Silvestra u predjelu Baba«. (N. Klaić-I. Petricioli, Zadar u srednjem vijeku do 1409, Zadar 1976, 503, bilj. 34). No mi bismo ovdje dodali da je ser Articusius de Rivignanus bio i 1399. g. zadarski kancelar, koji je čak 21. IV te godine sastavio »instrumentum dotale« za Mihlinu, kćer zadarskog patricija Pavla Pavlovića (F. Šišić, Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga, *Vjesnik kr. hrvatsko-slavonsko-dalmatinskog zemaljskog arkiva VI*, Zagreb 1904, 27). Znači da je svakako bio osoba, koja je uživala puno povjerenje radi svoje odgovorne službe i dužnosti. Inače apotekar Kolan imao je i svoj dućan »statione«) »supra plateam magnam comunis ... « (SCD XVII, 46).

³⁶ HAZ-SZN Articusius quondam Dominici de Rivignano b. V, f. I-14. V. 1391.

³⁷ U notarskom spisu Vannes q. Bernardi de Firmo od 4. III. 1401. nailazimo na: »zardinum positum Jadre in confinio Castri veteris ... « (N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 502, bilj. 30).

³⁸ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 503, bilj. 34.

³⁹ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 502, bilj. 30.

No, prije nego što se odlučimo i za još točniji smještaj te stare tvrđave, kojom se rješava i položaj kraljevske palače, pogledajmo što još zadarski suvremeni ili kasniji izvori o tom izričito kažu. U spisu od 8. II. 1370., kada se navodi samostan »sancti Nicolai monialium de Jadra« kaže se da je »in confinio castris Ueteris...«⁴⁰ Kako Bianchi opisuje u Zadru 3 crkve sa samostanima sv. Nikole i samo 2 crkve s istim imenom,⁴¹ na prvi čas je teško reći na koju je mislio zadarski notar. No, to je svakako ona stara crkva sv. Nikole sa istoimenim samostanom monahinja benediktinki, koja se navodi još početkom 11. st. u izvorima a položaj joj je bio na morskoj obali. Nju opisuje i I. Petricioli kao crkvu »samostana sv. Nikole na zapadnom uglu grada« pozivajući se i na Bianchia. Ujedno ju je u dva navrata ucrtao blizu crkve sv. Franje u svoje dvije table,⁴² u kojima je prikazao Zadar u 13. i 14. st.⁴³

Slijedeća pergamena zadarskog notara od 15. I. 1390. ponavlja položaj te tvrđave ovako: »... in confinio s. Anastaxie prope (S. A.) castrum uetus«,⁴⁴ a u spisu zad. notara Vannesa q. Bernardi de Firmo od 15. XI. 1396, samo piše: »... in Jadran ad castrum uetus...«⁴⁵ s čime ne dobivamo ništa. Ali ipak koristi daljni podatak zad. notara Simona Damiana od 30. V. 1473., koji citira jedan položaj »in confinio s. Anastasie et castris ueteris...«⁴⁶ dok se s izvornim navodom od 28. I. 1400. »in confinio castelli uetheris... de trauersa... ser Paulus de Paulo...«⁴⁷ vraćamo ponovno na ono neodređeno ubiciranje ove tvrđave od 15. XI. 1396. godine. Zato se sada zaoštrava problem ubikacije kastruma podatkom iz spisa zad. notara Petra Perenčanusa od 1372. g., gdje se radi o »... domum positam in Jadre in confinio sancti *Siluestri ueteris* (S. A.) et contrada *castelli ueteris* (S. A.)...«⁴⁸ To se ponavlja i kod notara Articusiusa de Rivignano u spisu od 29. XI. 1397. s navodom: »in confinio s. *Siluestri ad castrum uetus* (S. A.)...«⁴⁹ S takvim parcijalnim izvorima zaoštravamo dakle pitanje ubikacije stare tvrđave kao i pitanje položaja crkve sv. Silvestra, koja je bila kod stare tvrđave.

Služeći se također većim brojem podataka iz spisa zadarskih notara II polovice 14. st. I. Petricioli zaključuje kako se »zna.. točno da je castrum vetus« bio kod crkve sv. Silvestra u predjelu Baba«, a i na tabli, na kojoj prikazuje Zadar u 14. st., stavlja »Castrum Vetus« i crkvu sv. Silvestra u područje: Babe.⁵⁰

S time bi onda bio riješen i položaj kraljevske palače, za koju piše Petricioli kako se od 1367. spominje »neka kuća vlasništvo ugarsko-hrvatskoga kra-

⁴⁰ SCD XIV (1916), 230.

⁴¹ C. F. Bianchi, *Zara cristiana I*, 401—407.

⁴² Do ovakvog ubiciranja sv. Nikole očito je da je Petricioli prenio iz plana Zadra (prije 1703.), koji je sam objavio pod naslovom: *Ikonografija Zadra do pada Mletačke Republike*, Posebna izdanja Instituta JAZU u Zadru, Zadar 1966, 509.

⁴³ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 260, 285, 505.

⁴⁴ HAZ-Pergamene-Intromissa in possesso e pagamento de debiti-1381-1412.

⁴⁵ HAZ-SZN Vannes q. Bernardi di Firmo 1375—1406 b. II, f. I/3, 3.

⁴⁶ HAZ-SZN Simon Damiani 1440—1476 b. VI, f. VII/3, 201a.

⁴⁷ HAZ-SZN Articusius de Rivignano b. V, f. I.

⁴⁸ HAZ-SZN Petrus Perenchanus b. I, f. XVI, 21.

⁴⁹ HAZ-SZN Articusius de Rivignano b. V, f. I.

⁵⁰ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 503, bilj. 34, 505.

lja Ludovika, koja se je nalazila u južnom dijelu grada u predjelu staroga kaštela (S. A.)⁵¹ te da je kralj Sigismund poklonio »tu kuću oko 1390. knezu Pavlu Zrinjskom«.⁵²

No, da li je to tako ili ne, mi smo već prije ukazali sa našim izvornim nalazima i nadopunama, skupljanim tokom niza godina. Sada dakle još treba pojasniti, ne samo vrste ove tvrđave ili kaštela, nego i koja je to crkva sv. Silvestra bila kod stare tvrđave i koje su istoimene bile drugdje smještene.

a) Sa izvornim materijalom, koji je sabrao Petricioli, on i na tabli, koja prikazuje Zadar u 13. st., stavlja »castrum« u sjeverni dio grada (Danas kod tri bunara i blizu hotela »Beograd«: S. A.), dok samu »Arx« blizu crkve sv. Silvestra tj. u predjelu Porta terre firme (Kopnenih vrata), a na tabli, koja sadrži opis Zadra u 14. st., ostaje na istom lociranju »Castrum«-a, dok umjesto one »Arx« stavlja naziv: »Castrum vetus« kod iste crkve i predjela Babe.

Iako tako ucrtava u table ove položaje, Petricioli ukazuje da jedan izvor iz 1115. g. govori o utvrdi arx.⁵³ I uistinu se u tome izvoru, koji je zapravo zakletva Kledina principa Dalmacije i bana, navodi: »arcem et habitatiorem« toga vojskovođe u Zadru.⁵⁴ Za tu utvrdu Petricioli, iako 1976. iznosi da, »gdje se ona nalazila, može se nagađati«, on ipak u onoj tabli o Zadru iz 13. st. smješta je blizu crkve sv. Silvestra i Porta Terre, kako smo već prije ukazali. Ujedno iznosi da se 1243. i 1280. spominje »kaštel na ulazu u luku«, te utvrda »na južnom uglu grada, koja se spominje 1270. kao arx a 1280. kao castrum novum«.⁵⁵ U svom ranije radu (1966) Petricioli govori o utvrdi, koju su sagradili Mlečani, prvi je spomen iz 1243. g., kada mletačka vlada požuruje utvrđivanje Kaštela (Castellum), koji po njemu, »zadarski dokumenti«, izdani od Zjačića, iz 1289. nazivaju »novim kaštelom« (castrum novum) i ubiciraju ga na ulazu u luku.⁵⁶ I uistinu u navedenim spisima zad. notara, koji donosi Zjačić, govori se 21. VII. 1289. o temelju gradskoga zida, koji je započimao »ab arsanato⁵⁷ usque ad castrum novum supra ripam«, a to se ponavlja i 2. VIII. iste godine, dok u spisu od 5. VIII. piše: »ripa portus Jadere ab arsanato usque ad castrum nouum tegulari deberat«.⁵⁸

⁵¹ Na vratima staroga zadarskoga kaštela (antico Castello) bila su stavljena 2 željezna lanca da spriječe ulaz neprijateljskim lađama, koje su često (N. pr. u II pol. 9. st.) uznemirivale grad, kako piše C. F. Bianchi (Fasti di Zara . . , 11). U istom radu kaže Bianchi (o. c., 29) da su 1205. Mlečani obnovili zadarski kaštel smješten na ulazu u pristanište prema sjeveru. Dalje piše kako je mletačka vlada, uz ostalo, 1409. g. obnovila kaštel na ulazu u pristanište kao i citadelu, koja je trebala gospodariti gradom (C. F. Bianchi, Fasti . . , 60).

⁵² N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 503.

⁵³ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 285, 505, 284.

⁵⁴ C. F. Bianchi, Zara cristiana I, 339. Andrija Dandolo, kada govori o osvajanju Zadra sa strane dužda Ordelafa Faledra u mjesecu kolovozu 1115. g., piše da mu tada nije pao u ruke jedino ondašnji »castrum«. No zato je 30. VI 1116. g. sa konjicom i brodovima krenuo u Dalmaciju, kako pišu Annales Venetici breves, i zauzeo ne samo Zadar nego i tamošnji »fortissimum castrum« (F. Šišić, Poviest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića I, 31, bilj. 9, 34, bilj. 16).

⁵⁵ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 284, 285, 504.

⁵⁶ I. Petricioli, Lik Zadra u srednjem vijeku. Grad Zadar. Posebna izdanja Instituta JAZU u Zadru, Zadar 1966, 173.

⁵⁷ Prema Bianchiu stari zadarski arsenal (oružarna) prostirao se od crkve sv. Marije Veće (U Bianchievo doba: sv. Roka: S. A.) do sv. Stjepana tj. ondašnjeg sv. Simeona (C. F. Bianchi, Fasti di Zara . . , 11).

⁵⁸ M. Zjačić, Spisji zadarskih bilježnika Henrika i Creste Tarallo 1279—1308, Izdanja državnog arhiva u Zadru I, Zadar 1959, 98, 121, 129.

Iz pergamena, koje su se nekoć čuvale u crkvi sv. Krševana, jedna od 9. VII. 1277. govori: »super uiam publicam ueniendo de sancto Grisogono ad portum (S. A.) ... super portum eundem ad castrum siue ad porta ferrea (S. A.) ...«, a druga od 10. IV. 1289. ».. ab arsanado ad castrum nouum⁵⁹ (S. A.) super dictam ripam ...«⁶⁰ U spisu pak zad. notara Articusiusa de Rivignano od 16. IV. 1403. samo se piše o »castellano castru Jadrensi (S. A.)⁶¹ ...«, a u spisu samostana sv. Krševana od 1513. g. čak se citira: »... Cappelanus castru magni (S. A.) Jadre ...«⁶²

God. 1891. Brunelli, koji je naišao u već štampanom izvoru od 1289. godine na ovaj »Castrum nouum«, pretpostavlja da je morala postojati i stara tvrđava. Premda priznaje da se posve ne zna ni položaj, a ni izgled te druge vrlo stare tvrđave, ipak pretpostavlja, da bi mogla biti u blizini crkve sv. Ilije te da je nadomjestila rimsku tvrđavu, ili se je uzdizala prema kopnu, ili je podignuta od Mađara, ili općine, ili se napokon nalazila baš ondje, gdje se poslije uzdizala nova (S. A.) tvrđava.⁶³ U svojoj pak knjizi »Storia della città di Zara« iz 1913. Brunelli kaže da se tvrđava, u kojoj je bila ugarska vojska, nalazila prema kopnu blizu »Porta terraferma« i da se nazivala »Castello vecchio.«⁶⁴ Strgačić ukazuje da su kaštel, koga »naš izvor zove ... Castrum Nouum« sagradili »god. 1243. Mlečani za svoju posadu.«⁶⁵ Nešto je opširniji u tome od Strgačića Petricioli, koji govori o razvoju toga kaštela⁶⁶ u 13. i 14. st. i čak donosi njegov tlocrt »na ulazu u luku.«⁶⁷

b) Što se tiče položaja crkve ili crkava sv. Silvestra u Zadru, evo redom ovih podataka. Kao najstariji je oporuka izvjesne Dobre iz 1270. g., u kojoj se navodi: »Capella (S. A.) s. Sylvestri ad muros arcis«,⁶⁸ za koju komentira Petricioli da je »crkva« sa tim epitetom i da se potkraj 13. st. ».. kod sv. Silvestra,

⁵⁹ Za obalni predio od arsenala do novog kaštela kaže Strgačić da je to »predio od današnje Industrijske škole do početka današnje bašte hotela »Beograd« na zidinama« (A. M. Strgačić, »Quirina ... traversa pars« Zadarskih srednjovjekovnih isprava, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru 2*, Zadar 1963, 112).

⁶⁰ HAZ-Pergamene samostana sv. Krševana — Cassetta IX, br. 20 i br. 5.

⁶¹ HAZ-SZN Articusius de Rivignano b. I, f. IX. I dok notar Articusius de Rivignano ne imenuje kastelana zadarskoga kastruma, to Paulus de Paulo u svome Memoriale pod 25. VI. 1408. priča kako su »homines Cyofi castellani Jadrae« uhvatili zadarskog nadbiskupa Luku de Firmo u njegovoj palači i odveli »in castrum« (F. Šišić, Ljetopis Pavla Pavlovića patricija zadarskoga, *Vjesnik* .. VI, 42).

⁶² HAZ-Arhiv sv. Krševana br. 11.

⁶³ V. Brunelli, *Le opere fortificatorie e la »Scuola dei Bombardieri« di Zara, La Domenica, Zara 2. VIII. 1891*, br. 31.

⁶⁴ V. Brunelli, *Storia della città di Zara* .. I, 326.

⁶⁵ A. M. Strgačić, o. c., *Radovi* ... 2, 112.

⁶⁶ Bianchi čak zna da je 30. XI. 1300. g. bio potres u Zadru, koji je porušio mnoge kuće kod kaštela i u ulici kovača (C. F. Bianchi, *Fasti di Zara* ... 37), za što imamo 19. IV. 1455. ovaj topografski podatak: »Jadre in confinio cittadelle seu (S. A.) fabrorum post ortum fratrum praedicatorum Jadre ...« (HAZ-SZN Simon Damiani b. IIIa, f. IV/15, 171a, 172). 1312. pak, nadodaje isti pisac, 6 kula, koje su bile naokolo zadarskih zidina, bile su srušene da se sa njihovom građom obnovi dio tzv. Castello Imperiale (tako je nazvan, jer ga je car August dao sagraditi: C. F. Bianchi, *Zara* .. I, 372), koji se je rušio, te da se utvrdi i zidine sa strane terraferme (C. F. Bianchi, *Fasti* ... 39). 9. VI. 1347. naredila je mletačka vlada da se izgradi široki jarak naokolo kaštela iznad ulaza u пристаниšte, gdje su sada tri bunara, a 14. VI. 1347. da se poruši zid iznad пристаниšta, počam od kaštela do vrata bekarije (S. Rocco) dopunjava sve ovato C. F. Bianchi (*Fasti* ... 44).

⁶⁷ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 504—507.

⁶⁸ C. F. Bianchi, *Zara* .. I, 499.

u južnom (S. A.) dijelu grada »spominje »jedna utvrda«. Ujedno on tu utvrdu pod »arx« stavlja u navedenoj tabli Zadra »krajem XIII. st.« u već citirani dio grada.⁶⁹ U ispravi od 29. I. 1280. spominje se kuća »ad castrum nouum (S. A.) in confinio s. Siluestri (S. A.) iuxta domum nostram de quirina, de trauersa est uia publica et de austro est ecclesia sancti Siluestri⁷⁰ (S. A.) . . .«, što djelomično citira i Petricioli.⁷¹

Na već objavljenom, planu Zadra od Petriciolia, iz prije 1703. g. kao tumač sa strane (pod br. 11) piše: »S. Croce e s. Siuestro adiacenti a s. Tomaso,⁷² dok isti Petricioli u knjizi »Zadar u srednjem vijeku«, ukazujući na duboku starost bazilike sv. Tome, kaže da je ta »crkva mijenjajući titulare (Sv. Silvestar, sv. Križ)« bila u funkciji sve do 1807. g.⁷³ No još je Bianchi ustvrdio da crkva sv. Apostola pape, imenovana i sv. Križ, a posvećena od svoga početak sv. Tomi. Ivanu, seže u duboku starinu, premda se ne zna godina njenoga osnivanja. Ali stalno je, kaže dalje Bianchi, da je postojala već početkom 10. st. a pregrađivana je i povećavana 1340. g.⁷⁴

Služeći se ovim Bianchijevim podacima Petricioli upozorava da je Strgačić ustanovio da se bratovština flagelanata sv. Silvestra preselila u crkvu sv. Tome već 1412., a ne, kako Bianchi piše, 1541. g. No ujedno dodaje da je time Strgačić potvrdio Bianchijeve navode na drugim mjestima.⁷⁵ I zbilja Bianchi, opisujući bratovštinu bičevalaca u crkvi sv. Silvestra 1214. g., kaže da, kada je ova razorena 1412., onda se je ta bratovština preselila u crkvu sv. Tome, koja je otada malo po malo preuzimala ime sv. Silvestra.⁷⁶ Time je Bianchi pobio sam sebe, jer je 65 stranica prije u svojoj knjizi »Zara cristiana« pisao kako je ta bratovština onamo prešla 1541. i otada je crkva sv. Tome malo po malo primila naslov sv. Silvestra.⁷⁷

Petricioli je još 1966. upozorio i da se »sv. Silvestar (kasnije sv. Ivan)«⁷⁸ nalazio »u jugoistočnom dijelu grada« te je ponovio, citirajući Strgačića, koje

⁶⁹ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 284, 285.

⁷⁰ SCD VI (1908), 334.

⁷¹ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 284.

⁷² I. Petricioli, Ikonografija . . ., 508, 509.

⁷³ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 120.

⁷⁴ C. F. Bianchi, Zara . . I, 128.

⁷⁵ I. Petricioli, Jedan nepoznati arhitektonski spomenik u Zadru, *Radovi Filozofskog fakulteta u Zadru* 4, Zadar 1966, 59, 60.

⁷⁶ Čak je Bianchi, služeći se podatkom od Ferrari-Cupillia, naveo kako su dominikanci 1244. dobili od zad. kaptola katedrale crkvu sv. Tome nazvanu onda s. Silvestar (C. F. Bianchi, Zara . . I, 415). Zatim se poziva na zadarske kronike u kojima je zabilježeno kako je u blizu staroga kaštela tik lančanih vratiju postojala u 9. st. crkva posvećena sv. Tomi Apostolu sa priključenim samostanom pustinjaka. No iste kronike pišu da je 1202. g. ova crkva sa samostanom porušena zajedno sa pograničnim zidinama (C. F. Bianchi, Zara . . I, 460, 461).

⁷⁷ C. F. Bianchi, o. c. I, 493, 428.

⁷⁸ Bianchi ponavljajući o crkvi sv. Silvestra 1214. da je bila blizu Kopnenih vratiju, a onda je 1412. srušena, kaže da se je zatim istoimena bratovština preselila u crkvu sv. Tome. Na drugom pak mjestu piše da je stara crkva sv. Silvestra kod tih istih vratiju u I polovici 16. st. porušena da se napravi mjesto novim utvrđenima i da je onda u ovom predjelu sagrađena crkva sv. Ivana Krstitelja trećoredaca. Nadalje nešto kasnije govori o crkvi »s. Silvestro (S. Giovanni Battista) alla cittadella«. Valerio Ponte, pak, u svojoj historiji crkava Zadra navodi dvije crkve u tom gradu s nazivom sv. Ivan Krstitelj. Jedna je S. Giovanni in Pusterla, a druga crkva smještena kod vratiju, nazvanih Babe (C. F. Bianchi, o. c. I, 493, 498, 501). Iz ovih, dakle, podataka vidimo kako je i sam Bianchi ponekad kontradiktoran o položaju i historijatu zadarskih crkava.

je ona sve epitete imala kao i to da, kada se je u 15. st. bratovština bičevalaca preselila u crkvu sv. Tome, prozvala »ecclesia S. Silvestri veteris«.⁷⁹

Uzevši sve ovo u obzir, Petricioli ipak tvrdi da »krajem XIV. st. nekoliko dokumenata spominju *castrum vetus* u blizini crkve sv. Silvestra« i ta mu je »dakle, utvrda bila sagrađena u XIII st., tako da je 1280. g. *nova*, a stotinjak godina kasnije *stara*. Ona se je bez sumnje nalazila na mjestu gdje će Mlečani 1409. sagrađiti novu utvrdu — *citadelu*. Tada će se naime crkva sv. Silvestra nazivati *ad citadellam* (16. X. 1452)« — dokončava ovako svoje obrazloženje Petricioli, koji čak, kako smo već prije ukazali stavlja crkvu sv. Silvestra u 13. i 14. st. u predjel Babe tj. blizu objekta: »Arx« (13. st.) i onda »Castrum vetus« (14. st.).⁸¹ Radi ovakvog tumačenja mi smo prisiljeni da iznesemo ovdje i još neke druge izvore, pa se nadamo da će se moći ipak uočiti gdje je zapravo ova crkva sv. Silvestra i gdje je zapravo taj *castrum vetus*, kod kojega je ona stajala.

Još se 15. VI. 1285. — u jednom spisu govori o »in contrata sancti Silvestri ad Baybas . . de austro in loca sancti Damiani . . . et de quirina firmat in locum dicte ecclesie sancti Silvestri . . .«,⁸² 1287 8. u not. spisu stoji o posjedu »inter confinia sancti Platonis et sancti Silvestri Jadere . . .«,⁸³ 7. X. 1298. je »Jadre in confinio sancti Silvestri de *Babis*« (S. A.),⁸⁴ a 8. X. 1296. piše se: ». . Jadre ini confinio sancti Silvestri ex austro sunt loca sancti Damiani de Penna⁸⁵ trausera sunt loca sancti Silvestri . . .«⁸⁶

9. II. 1321. citira se »Jadre in confinio sancti Silvestri fraustatorum . . .«, a 2. VII. 1339.: »domum positam Jadre in confinio ecclesie sancti Silvestri de *Batutis* (S. A.) . . .«, 26. II. 1340.: »domum positam Jadre in confinio sancti Silvestri⁸⁷ de *Cartinicho*⁸⁸ (S. A.) iuxta hos confines: de trausera est uia publica, de quirina domus Staroli pescatoris, de austro domus . . .«,⁸⁹ 21. X. 1342.: »Jadre in confinio ecclesie sancti Silvestri (!) *Batutis* . . .«, 24. I. 1344.: »Jadre in confinio sancti Silvestri de Carth(ini)cho ad *castellum* (S. A.) . . .«, te bez datuma, a svakako u 14. st.: »unus locus dicte ecclesie *sanctorum omnium* (S. A.)⁹⁰ po-

⁷⁹ I. Petricioli, Lik Zadra u srednjem vijeku, 151 i bilj. 39.

⁸⁰ Bianchi navodi da se crkva sv. Silvestra kod Citadele spominje u izvjesnoj crkvenoj funkciji i 1214. i 1270. godine (C. F. Bianchi, o. c. I, 31, 34).

⁸¹ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 284, 285, 504, 505. Gl. i I. Petricioli, Lik Zadra . . , 172, 173.

⁸² SCD VI, 529.

⁸³ M. Zjačić, o. c., 48.

⁸⁴ SCD VII (1909), 317.

⁸⁵ Petricioli piše da crkva sv. Kuzme i Damjana u predjelu Baba ima epitet *de perna* i citira kao izvor Arhiv samostana sv. Marije i Fiskovića, a listinu datira sa 2. XI. 1404. g. (N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 504 i bilj. 43).

⁸⁶ SCD VII, 317, 255.

⁸⁷ Bianchi donosi da se je 1340. g. iznova obnovila i ukrasila crkva sv. Silvestra, gdje je »sada« zgrada tzv. pučkih škola (C. F. Bianchi, Fasti di Zara . . , 41).

⁸⁸ Petricioli kaže za naziv: »Cartinichus« da se tako naziva »južni ugao grada pored crkve sv. Silvestra, odnosno južnog kaštela«, a naziva se i »Babe ili Bebe« (M. Klaić-I. Petricioli, o. c., 501).

⁸⁹ SCD IX (1911), 2, X (1912), 472, 524.

⁹⁰ U spisu zadarskog notara Simon Damiania 1. X. 1470. govori se o kući smještenoj »in dicto *suburbio juxta ecclesiam omnium sanctorum* (S. A.) super terreno abbatis ss. Cosme et Damiani de Monte . . .«, a 16. X. 1474. se ponavlja posjed »in dicto suburbio in confinio ecclesie omnium sanctorum« (SZN Simon Damiani b. VI^a, f. VII/1 i 7), dok 31. X. 1484. stoji: ». . . in *burgo* (S. A.) Jadre in confinio omnium sanctorum« (HAZ-SZN Johannes de Calcina 1439—1492 b. VII, f. XII, 11). Znači ova crkva Svih Svetih, o kojoj ne piše Bianchi, bila je u predgrađu ili varoši Zadra, gdje se je nalazila i crkva sv. Silvestra, bičevalaca.

situs et situatus infra muros ciuitatis Jadre in confinio sancti Siluestri uerberatorum (S. A.) de Jadra iuxta ortum conuentus sancti Platonis Praedicatorum Jadre . . .⁹¹ 1367. i 1374.: »in confinio s. Siluestri Verberatorum . . .⁹² 26. IV. 1387.: »in confinio ecclesie sancti Siluestri batutorum in domo habitationis . . .«, a 14. XI. 1387. piše: »Jadre in contrata ecclesie sancti Siluestri iuxta domum Mirse . . .⁹³ dok 1388.: »in ciuitate Jadre ad bebas in confinio s. Siluestri batutorum«.⁹⁴ U 15. stoljeću jedan notarski spis od 11. IV. 1400. ima: »Jadre in confinio s. Siluestri uerberatorum,«⁹⁵ a drugi od 19. II. 1441.: »Jadre ad *citadellam* (S. A.) in confinio s. *Siluestri ueteris* (S. A.) prope puteum uocatum Siraç . . .⁹⁶ a 28. II. 1469. ponavlja se: »Jadre in confinio s. Siluestri ueteris ad citadellam . . .⁹⁷ U 17. st. nailazimo da piše (17. XI. 1628): »... nel confin di S. Silvestro ouero li santi Quaranta . . .«, a 23. XI. 1640. se označuje da je ova »... chiesa di Santi Quaranti Martiri *hora* (S. A.) san Barbara . . .⁹⁸ a 14. II. 1660. se kaže: »nel confin di santa Barbara *ouero* (S. A.) san Silvestro . . .⁹⁹ dok 30. IV. 1622. sve se to dopunjava s navodom: »in Zara nel confin della chiesa di santi Quaranta *ouero* (S. A.) di santa Maria delle Rev. Monache . . .¹⁰⁰

Ova tri podatka iz 17. st. utvrđuju da je jedna od crkava sa nazivom sv. Silvestar ili Četrdeset mučenika bila tada crkva sv. Barbare (1640., 1660), a ta je bila vrlo stara i smještena između sv. Stošije i hrama sv. Donata, kako piše C. F. Bianchi.

Ovakvim identificiranjem crkve sv. Barbare s crkvom sv. Četrdeset mučenika, za koju Bianchi kaže da je također vrlo stara crkva i da joj se ne zna osnutak,¹⁰¹ doznajemo iz izvora od 17. XI. 1628. da je jedna od crkava sv. Silvestra bila izjednačena sa crkvom Četrdeset mučenika, u čijoj je blizini bila i crkva sv. Marije Monahinja. Ako sada konačno saberemo sve ove izvorne podatke o crkvi sv. Silvestra i navođenju njenoga smještaja i naziva, onda možemo prihvatiti da je ta crkva sv. Silvestar identična sa crkvom sv. Tome, čiji naziv kasnije (da li 1412. ili nešto prije? op. S. A.) zasjenjuje sv. Tomu i počima se nazivati crkva sv. Silvestra ili sv. Križa.¹⁰² Sama pak »kapela« (1270) sv. Silvestar ili crkva sv. Silvestra nazivana još 1372. i crkvom »sancti Siluestri ueteris«, kako smo već prije ukazali, bila je povezana sa »contrata castelli ueteris«, te je time dovoljno pojašnjena ubikacija kraljevske anžuvinske palače. No, s time sada dobivamo i 2 crkve sv. Silvestra u blizini castrum uetus, zapravo u prostoru između maloga trga (o čemu ćemo još govoriti) i smještaja crkve sv. Tome.

⁹¹ SCD XI (1913), 18, 110, XIV, 190.

⁹² HAZ-SZN Petrus Perençanus b. I, f. VIII; Pergamene samostana sv. Dominika.

⁹³ SCD XVII, 66, 100.

⁹⁴ HAZ-Spisi samostana sv. Dominika, br. 756.

⁹⁵ HAZ-SZN Articusius de Rivignano b. V, f. I.

⁹⁶ Petricioli, služeći se Brunelliejevim podatkom »in confinio Bebarum, iuxta puteum uocatum Siraç« (s. d.: S. A.) piše da se u južnom uglu grada pored crkve sv. Silvestra spominje bunar Siraç (N. Klaić-I. Petracioli, o. c., 501, i bilj. 13).

⁹⁷ HAZ-SZN Gregorius de Bosco 1465—1497 b. I, f. I/7.

⁹⁸ HAZ-SZN Zuanne Braicich 1621—1645 b. III, f. III/34, 9 a, b. VIII, f. VIII/80, 26.

⁹⁹ HAZ-Spisi zadarskog notara Francesco Sprini 1656—1677 b. I, f. I/6, 35.

¹⁰⁰ HAZ-SZN Zuanne Braicich b. VIII, f. VIII/85, 5.

¹⁰¹ C. F. Bianchi, Zara . . I, 445, 446.

¹⁰² C. F. Bianchi, o. c. I, 428.

Mi ćemo uz sve ovo dati i još neke margine, koje će utvrditi naše dosadašnje navode i zaključke, s čime će se samo dobiti na razjašnjenju dosta nejasne topografije srednjevjekovnog Zadra.

a) Što se tiče same tvrđave evo još nekoliko izvornih dodataka. U dvije pergamene (23. i 24. II. 1341) se samo navodi: »Jadre ad castellum . . .«,¹⁰³ a u notarskom spisu od 29. XI. 1448. piše: »in confinio *castelli magni* (S. A.) Jadre . . .«, dok 6. X. 1453.: »in turi magna relegii porte terre firme . . .«,¹⁰⁴ 26. X. 1488. pak vraća se na: »Jadre in confinio campi fouue castelli magni«, koji je bio kraj crkve sv. Franje.¹⁰⁵ 12. II. 1452. stoji: »Jadre ad castellum iuxta Figuram super terreno hospitalis s. Martini extra Jadram . . .«, a 16. VII. 1449.: »ante Jadram iuxta arcum in confinio s. Dominice . . .«,¹⁰⁶ a 20. IV. 1627.: »... apresso il castel uecchio . . .«¹⁰⁷

b) Glede crkve sv. Silvestra i istoimene bratovštine slijede i ove nadopune: 22. X. 1294.: »fratalie seu scole sancti Siluestri Jadere Frustancium«, 1295.: »scole seu Fratalie sancti Siluestri Frustancium Jadrensiu . . .«,¹⁰⁸ 12. I. 1324.: »scole sancti Siluestri uerberatorum«,¹⁰⁹ a 1361.: »scole uerberiatorum s. Siluestri de Jadra . . .«,¹¹⁰ 6. VI. 1437. ima: »gastaldione fratalie batutorum s. Siluestri de Jadra . . .«,¹¹¹ a 30. VI. 1462.: »fratalie Verberatorum s. Siluestri . . .«¹¹²

c) Što se tiče nekih crkava u vezi kastruma ili kaštela, ovdje su dodani i ovakvi izvaci iz izvorne građe: 1296/7. »in reparacionem ecclesie sancti Thome Jadere . . .«,¹¹³ 1. IX. 1332. piše se: »Jadre in confinio sancti Thome . . . loca ecclesie sancti Thome . . .«,¹¹⁴ 8. IX. 1386. stoji: »Jadre in contrata sancti Stephani iuxta olim castrum porte terre firme . . .«,¹¹⁵ 3. V. 1424.: »in fabricam *capelle* (S. A.) s. Anthonii *site* (S. A.) in ecclesia s. Thome de Jadra . . .«,¹¹⁶ a 14. VI. 1457.: »item reliquit *ecclesie* (S. A.) s. Antonii de dicto *castello*¹¹⁷ (S. A.) Jadre . . .«,¹¹⁸ te 27. IV. 1622.: »in Zara nella contrada della chiesa *della Madonna*

¹⁰³ HAZ-Pergamene samostana sv. Nikole br. 176, 177.

¹⁰⁴ HAZ-SZN Simon Damiani b. II, f. III/5, b. III, f. IV/8, 377a.

¹⁰⁵ HAZ-SZN Johannes de Salodio 1455—1501 b. III, f. III/6 i 8.

¹⁰⁶ HAZ-SZN Johannes de Calcina b. IV, f. VI, 323a, b. VII, f. XIII/4, 14a.

¹⁰⁷ HAZ-SZN Zuanne Braicich b. III, f. III/25.

¹⁰⁸ M. Zjačić, o. c., 77, 82, 90.

¹⁰⁹ SCD IX, 17.

¹¹⁰ HAZ-Pergamene zadarskih notara.

¹¹¹ HAZ-Pergamene zadarskih notara-Serie generale I—XIV. st.

¹¹² HAZ-Ducali e terminazioni II-1458-1487, 45. Uz to 1803. g. se navodi u prijepisima dokumenata među spisima: Chiesa e confraterna di San Silvestro (HAZ-Spisi I austrijske vladavine — VII 1802—1804 — Affari luoghi pii — 1803, br. 128).

¹¹³ M. Zjačić, o. c., 91.

¹¹⁴ SCD X (1912), 27.

¹¹⁵ SCD XVII, 32.

¹¹⁶ HAZ-Pergamene zadarskih notara.

¹¹⁷ Petricioli donosi podatak iz zadarskog notara od 10. XI. 1388., u kome se govori o nekom graničnom zidu »u kući« koja se je nalazila »pored crkve sv. Antonija *ad Babas*« (N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 512, 513). Gl. i C. F. Bianchi, Zara . . I, 430—432.

¹¹⁸ HAZ-SZN Simon Damiani b. VIIa, f. I, II/3 (Testament).

del castel uecchio (S. A.) . . .¹¹⁹ a 26. VI. 1625. se govori: »sopra i fondi dell'ho-
spedal di. S. Marco nel confin *madonna del castello* (S. A.) . . .¹²¹ dok 12. V.
1567.: »suburbio Jadre penes s. *Crucem* (S. A.) . . .¹²²

4.

S time smo konačno završili prikaz arhivske izvorne građe, kojoj je u fo-
kus našega istraživanja ušla kraljevska palača Anžuvina s okolnim toponi-
mima, među kojima je ona bila smještena ili okružena.

Prvi spomen na ovu kraljevsku građevinu ili skup kuća sačuvan je u spisu
zadarskog notara iz 1367. u izrazu: »*loca cum palatio*«,¹²³ a onda u drugom spi-
su od 7. IX. 1367. pod: »*curia . . . domus . . . loca uacua dicti domini Regis*«, te
u spisu od 13. VIII. 1385. kao: »*loca uacua discoperta et palatia*«, pa 19. IV.
1387. kao: »*loca uacua discoperta et palatia magna*«, onda 7. VI. 1389. kao.
»*domum nostrum regiam*« i u suvremenom prijepisu ove iste isprave od 7. VI.
1389.: »*domos nostras Regias*«, u kojoj su označeni po prvi puta međaši ovih
kraljevskih kuća. Zatim slijedi u spisu od 14. I. 1391. naziv: »*domus regie mai-
estatis Hungarie*«, te »*curia domus domini regis*« 3. I. 1399. i konačno 20. XII.
1402. naznačeno je da je jedna povelja tada izdana »*in domibus regalibus*« u
Zadru.

Na osnovu ovakvih prvorazrednih podataka očito je da je najstariji naziv
u navedenim godinama za anžuvinsku nastambenu građevinu: »*palatium*«
(1367) ili »*palatia*« (1385) ili »*palatia magna*« (1387) iza koga slijedi naziv: »*do-
mus*« ili »*domos*« te »*curia*«¹²⁴ ili »*curia domus*«. ¹²⁵ Nadalje, očito je da postoji
razlika između ovakve kraljevske palače, ili palača i kuća, koje su od kamena
ili drveta. Ove građevine u Zadru obuhvatile su veliki zapaženi prostor. To
svjedoče izrazi u spomenutim domaćim izvorima kao i slobodna mjesta, koja
su pripadala prostorno kraljevskom dvoru, nazivanom velike palače ili kraljev-
ske kuće.

¹¹⁹ Bolnica Bl. Djevice (Beata Vergine) »di Castelvechio« je bila do vrata u ka-
štela i kada je stari kaštel bio razoren, od njega je podignut drugi, piše C. F. Bi-
anchi (Zara . . I, 522).

¹²⁰ Gl. o tom opširnije: C. F. Bianchi, o. c. I, 372—375.

¹²¹ HAZ-SZN Zuanne Braicich b. I/38, b. II, f. II/15, 4.

¹²² Pergamene samostana sv. Marije u Zadru. Gl. i C. F. Bianchi, o. c. I, 474 i
N. Klaić-I. Petricioli, o. c. 287.

¹²³ Ludovikov suvremenik i rođak francuski kralj Karlo V Mudri (1364—1380)
je nekako u to doba u Parizu blizu današnjega Place de la Bastille, tj. na istočnom
dijelu grada, skupio skupinu kuća te ih onda spojio i pretvorio u kraljevsku palaču
sa sedam vrtova, dok je dvanaest galerija povezivalo ove građevine i dvorišta. To
ново kraljevo boravište prozvano je St. Pol (Barbara W. Tuchman, Daleko zra-
calo. Zlosretno XIV stoljeće I dio, Zagreb 1984, 313).

¹²⁴ I. Petricioli kaže da se u dokumentima, koje citira, također »dvorišta spo-
minju (*curia, curtis*)«, te da ona mogu pripadati samo jednoj kući, ali ih ima i ta-
kvih koja se nalaze između više kuća (N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 280 i bilj. 129, 130).
No mi pod »*curia*« nalazimo i izraz: *Curia, hisa obchinszka . . .*, dvor (G. Belloste-
necz, *Gazophylacium I, Zagrabiae 1740, 386*) ili: *Curia, Regius Comitatus, vulgo la
Cour . . Curia regalis pro Palatio* (C. du Fresne domino du Cange, *Glossarium medi-
ae et infimae latinitatis II, Niort 1883, 668*) ili: *Curtis, Curtile, Locus domui aedifi-
candae aptus* ili: *Curtis, Territorium Principis . . .* (C. du Fresne domino du Cange,
o. c. III, Niort 1884, 589). I konačno, *Lexicon latinitatis medii aevi Jugoslaviae* (I,
Zagrabiae 1973, 328) pod *curia* ima ove izraze: »*domus, palatium, aula: kuća, palača,
dvor*«.

¹²⁵ *Domus, idem quod Curtis, Praedium ili Domus Regis, Curia* (C. du Fresne
domino du Cange, o. c. III, 177, 178).

Sve dakle ove kraljevske kuće ili palače su u već toliko puta citiranim izvorima pretežno naznačene da se nalaze u predjelu crkve sv. Stošije (1367., 1385., 1387) ili na trgu sv. Stošije (7. VI. 1389) ili čak ispred sv. Stošije (1402), dok postoji samo jedan izvorni podatak da je takva kuća u predjelu sv. Stošije, a blizu (prope) ili nadomak stare tvrđave tzv. castrum uetus (1391), dok 2 podatka je ubiciraju samo u predjel ove stare tvrđave, a jedan kod (ad) ili do te tvrđave, a jedan kod (ad) ili do te tvrđave (1387).

U ovakvom gradskom predjelu ili prostoru postojale su i druge kuće. Tako znamo za jednu u predjelu sv. Stošije blizu stare tvrđave (1390), te drugu u predjelu te iste crkve i stare tvrđave (1473); jedan podatak govori samo o predjelu stare tvrđave (1396), a dva se odnose na predjel staroga kaštela (castelli veteris — 1398. i 1400), koga se ovdje ne citira kao castrum vetus.

U izvorima II polovice 14. st. samo se navodi: castrum uetus, kada se govori o kraljevskoj građevini iz onoga doba, a ne castellum vetus. Ali, kada se radi o drugim kućama ili o crkvi sv. Silvestra, koji se u spisima zadarskih notara citiraju, onda se miješa čas castellum uetus (1372, 1398., 1400) sa castrum uetus (1370., 1390., 1396., 1397., 1473).

Dakle taj castrum se zove uetus u II polovici 14. st., a u II polovici 13. st. on ima naziv castrum nouum (1280., 1289.). I dok znamo točno da se je toliko puta potvrđena izvorima bazilikalna crkva sv. Stošije nalazila ondje gdje je i danas, jer ovdje ne možemo uzeti u obzir crkvu sv. Anastazije mučenice, za koju piše Bianchi da je bila »nella nostra campagna« tj. u našem »Polju« i da je razrušena u vrijeme rata sa Turcima,¹²⁶ to bi po Petriciolu bilo riješeno i pitanje da je castrum uetus u 14. st. postojao u predjelu Babe a tzv. castrum da je smješten kod tzv. Tri bunara ili blizu hotela »Beograd«.

No, mi se s ovakvim ubiciranjem ipak ne bismo mogli složiti, jer izvori to drugačije potvrđuju, a i arheološki podaci su nedovoljni u cjelini da tu nje-govu tvrdnju učvrste.

U jednom izvoru, koji se odnosi na doba vladavine kralja Stjepana II (1116—1131), sina Kolomana, govori se o »arcem«;¹²⁷ u kojoj je stanovao ban Kledin.¹²⁸

Kako su Mlečani po zauzeću Zadra (1202) porušili uz ostalo i gradske zidine i kule, to je bio srušen kaštel, koji je stajao na ulazu u пристаниšte prema sjeveru. No on je po Bianchiu 1205. bio po istim Mlečanima obnovljen.¹²⁹ Istom 1270. pojavljuje se ista tvrđava iz početka 12. st. u izvorima kao arx, koju Petricioli stavlja u područje Babe.¹³⁰ Ali, tu se govori o zidinama tvrđave kod koje je bila crkva (capella) sv. Silvestra,¹³¹ koju i Bianchi ubicira kod citadele,¹³² a koja se 1409. obnavlja¹³³ ili kako piše Petricioli gradi nova utvrda — citadela.¹³⁴

Sam Paulus de Paulo u svojoj zadarskoj kronici pod 1380. g. govori o nekoj pučkoj pobuni »in parva platea«, tj. na malom trgu¹³⁵ »ante januaam parvu-

¹²⁶ C. F. Bianchi, Zara . . I, 178.

¹²⁷ Bianchi pripisuje Kolomanu da je u Zadru podigao »un castello«, u koji se je smjestila posada (C. F. Bianchi, Fasti di Zara . . , 20).

¹²⁸ C. F. Bianchi, Zara I, 530.

¹²⁹ C. F. Bianchi, Fasti . . , 29.

¹³⁰ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 285.

¹³¹ C. F. Bianchi, Zara . . I, 499.

¹³² C. F. Bianchi, Fasti . . , 34.

¹³³ C. F. Bianchi, Fasti . . , 60.

¹³⁴ N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 286.

¹³⁵ Ovaj mali trg nalazio se je kod crkve sv. Petra Starog (I. Petricioli, Lik Zadra . . b, 146, 178).

lae Ecclesiae S. Silvestri Societatis Verberatorum«. ¹³⁶ Time on smješta ovu malu crkvicu sv. Silvestra nazivanu capella sto godina kasnije na mali gradski trg, gdje je bila i crkva sv. Petra Staroga nazvana Piazzola, a zatim sv. Marcela. ¹³⁷

No, još i 1280. g. spominje se kuća kod nove tvrđave (castrum nouum) u predjelu sv. Silvestra, a 1289. tri puta taj isti naziv: castrum nouum u vezi obilježavanja prostora obale, od arsenala do te nove tvrđave. Drugim riječima to je ona obnovljena arx ili kaštel iz 1205. g., koji se sada tokom 13. i kroz prvu polovicu 14. st. tako naziva, a onda dobiva ponovno u drugoj polovici 14. st. naziv castellum uetus ili castrum uetus, koji je bio nedaleko ili u samom predjelu crkve sv. Stošije.

Kako je ova tvrđava, nedaleko današnjeg hotela »Beograd«, prozvana sada stara tvrđava, to je jasno što se u dokumentu od 1372. u predjelu te iste tvrđave i crkva naziva sv. Silvestar stari, a u spisu od 29. XI. 1397. izričito piše da je sv. Silvestar kod stare tvrđave.

Tako je i mala crkvice sv. Silvestra prerasla u istoimenu crkvu, točno ubiciranu u predjelu ili kod stare tvrđave, koja se 1409. uporedo obnavlja kada i citadela, kako smo već prije upozorili. I dok sada znamo za približan položaj stare crkve ili crkve sv. Silvestra na malom trgu u 13. i 14. st., isto tako nam je poznat i položaj druge stare crkve sv. Silvestra u predjelu Babe, što trebamo ovdje samo registrirati i ništa više, jer je i sam Bianchi prigodom opisivanja ovih crkava kontradiktoran i nepouzdan, kako smo također ukazali izvornim podacima.

Prije nego što odredimo položaj stare tvrđave u 14. st., evo još jednoga izvornoga podatka, koji upravo nepobitno utvrđuje njen položaj ili smještaj. To je dokument od 8. II. 1370., koji smo već naveli. U njemu stoji da se crkva sv. Nikole sa ženskim samostanom nalazi: »in confinio castris ueteris«. Kako se pak sigurno zna da je crkva samostana sv. Nikole bila na zapadnom uglu grada i tako ju ucrtava i Petricioli u tri navrata — i to prema jednoj tabli (mapi) od prije 1703. g., ¹³⁹ a i Bianchi piše da je na morskoj obali, te daje njen opis, ¹⁴⁰ onda nema sumnje da možemo sada konačno zaključiti da je castrum

¹³⁶ U zadarskoj kronici (cronaca jadertina ili cronaca jadreense), od koje neke izvratke donosi Bianchi i razlikuje je od njegovog »memoriale jadreense« (C. F. Bianchi, Zara . . I, 50, 477, 499, 169), pod datumom 22. III. 1380. ovako stoji: In sero Coene Domini, orto tumultu populi in *parva platea* (S. A.) ante publicam supplicationem XL Horarum, *scilicet ante januam parvulae Ecclesiae S. Sylvestri Societatis Verberatorum* (S. A.), ego cum aliis duobus Rectoribus civitatis Jadrae unico signo finem imposuimus et pacem; et cum recto ordine etiam hoc anno 1380 facta fuit ut erat antiquitus distributa per horas, et personas, usque ad Sabbatum Gloriarum hora meridiana. (C. F. Bianchi, Zara . . I, 499). Prema tome u Memoriale Paulusa de Paulo nema ovoga izvornoga podatka i zato ga i ne nalazimo u tzv. Ljetopisu Pavla Pavlovića, kojega je objelodanio F. Šišić u Vjesniku . . arkiva (VI, Zagreb 1904). Inače Bianchi se je služio ovom kronikom u rukopisu, kojoj danas nema traga. Interesantan je i podatak iz jedne oporuke iz 1214. g., u kojoj se govori o »Frataliae Verberatorum ecclesiunculae sancti Silvestri (S. A.) . . « i za tu crkvicu kaže Bianchi da se je nalazila blizu Kopnenih vrata. No, kada je ova crkvice porušena, ista bratovština je prešla u crkvu sv. Tome, koja je zbog toga malo po malo uzela ime sv. Silvestar (C. F. Bianchi, Zara . . I, 411, 493, 498, 493).

¹³⁷ C. F. Bianchi, o. c. I, 378, 380.

¹³⁸ Pod nazivom sv. Silvestar stari, Petricioli ovu crkvu ucrtava u blizini cida-tede (I. Petricioli, Lik Zadra . . , između 176 i 177 strane).

¹³⁹ I. Petricioli, o. c. (Između 176 i 177 strane); N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 285, 505; I. Petricioli, Ikonografija . . , 509, br. 17.

¹⁴⁰ C. F. Bianchi, Zara . . I, 401—403.

uetus 1370., tj. u drugoj polovici 14. st. bio u blizini ove crkve ili na onom mjestu, gdje ga na tabli citira i opet Petricioli kao: Castrum. Drugim riječima stara tvrđava ili castrum uetus je bila — da ponovimo — blizu današnjega hotela »Beograd«. S takvim lociranjem mislimo da je konačno riješeno i pitanje gdje je bio vladarski dvor ili palača (palače) ili kraljevske kuće u Zadru, o kojima nam suvremeni zadarski izvori pišu.

5.

Mi smo već prije iznijeli historijat ove palače, koja je pripadala knezu Grguru Kurjakoviću od plemena Gusić a nalazila se je na trgu sv. Stošije (1389). No, ovaj Grgurov posjed u Zadru nije se samo sastojao od kuće nego i od zemljišta ili prostorâ, povezanih sa njom. To saznajemo prvi puta iz dokumenta od 1367. g. Tada suvremeni zadarski notar ograničava i ubicira taj prostor s palačom »našega kralja Ugarske«, tj. Ludovika I, u predjelu sv. Stošije.

Inače u vezi ove palače moramo postaviti pitanje: da li je još 1360. g. u njoj boravila majka kralja Ludovika Elizabeta, sestra poljskog kralja Kazimira Velikog,¹⁴¹ a supruga Karla Roberta, koji je oko 1335. dao prek svoga bana podići »domumm regale« ili kraljevski dvor na brdu Gradecu (tik Zagreba)? Kako su, prema Klaiću, u ovoj Karlovoj palači¹⁴² »stanovali hercezi i herceginje«?¹⁴³ Uvjereni smo da se je u njoj smjestila i kraljica Elizabeta, ukoliko je boravila u Zagrebu. Ali zato nijesmo sigurni, da li se je ona, koja se je zadržavala u Zadru od kraja listopada ili prvih dana studenog do 25. XI. 1360.,¹⁴⁴ nastanila u palači od sina, tj. da li ju je on već tada preuredio za stanovanje.

Ovu našu nesigurnost pojačava i saznanje da je Karlo Drački, Ladislavov rođak, kada je u ljeto 1366. g. stigao u Zadar, odsjeo u javnoj palači služeći se i velikom njenom dvoranom za stanovanje, kako piše Brunelli.¹⁴⁵ Svakako on se je u tom gradu zadržavao od početka kolovoza do 11. X. 1366., kada je lađom krenuo za Senj, pa u Ugarsku.¹⁴⁶

No, zato smo čvrsto uvjereni da je kralj Ludovik, koji je u ožujku i travnju 1371. boravio u južnoj Hrvatskoj i Dalmaciji, obilazeći gradove Knin, Vranu, Nin i Zadar, kamo je stigao 5. IV.,¹⁴⁷ stanovao i stolovao u svojoj preuređenoj palači u blizini sv. Stošije. Ne zna se točno iz isprava, što je sve ondje određivao. Ali je zato poznato da je podijelio neke privilegije Lukanu Leonisu, koji je u Zadru kovao tzv. monetu ungarica, sa natpisom: »Moneta Jadre-Ludovicus Rex Ungarie« (Dva primjerka novca od ove zadarske kovnice čuvali su se u nekadašnjem muzeju sv. Donata).¹⁴⁸

¹⁴¹ Vj. Klaić, Povijest Hrvata II/1, 154.

¹⁴² Za nju piše Vj. Klaić da joj »danas .. nema više traga kao ni brojnim zamcima, kaštelima i gradovima, koje su u ono doba gradili svjetovni velikaši i crkveni dostojanstvenici« (Vj. Klaić, o. c. II/2, 38). Međutim, iste godine u drugom svome radu ukazuje da je ta palača bila »ondje gdje je danas kuća grofice Buratti« (Vj. Klaić, Hrvatski hercezi i bani za Karla Roberta i Ljudevita I/1301—1382), Rad Jazu 142, Zagreb 1900, 141).

¹⁴³ Vj. Klaić, o. c. II/2, 38.

¹⁴⁴ Vj. Klaić, o. c. II/1, 154, 156, 157.

¹⁴⁵ Petricioli, citirajući notarski spis od 21. VIII. 1366. gdje se kaže da je Karlo odsjeo u »sala maioris palacii Jadre«, identificira palaču kao kneževu koja se je nazivala i »velika palača Zadra« (Gl. opširno: I, Petricioli, Lik Zadra .., 162, 164 i bilj. 109).

¹⁴⁶ V. Brunelli, o. c. I, 501.

¹⁴⁷ Vj. Klaić, o. c. II/1, 165, 167.

¹⁴⁸ V. Brunelli, o. c. I, 501, 513, bilj. 26.

Karlo Drački vrativši se kao herceg Hrvatske i Dalmacije (1371—1376) ponovno u Zadar, u kome se je zadržao od 2. X. 1372. do ožujka 1375.,¹⁴⁹ stolovao je u toj kraljevskoj palači. Tu je imao svoj mali dvor i ovdje mu se je rodila (23. VI. 1373) kćerka Giovanna (Ivana), kasnija napuljska kraljica. Ovaj boravak hercega stajao je zadarsku općinu dosta mnogo, tj. i u novcu i u živežnim namirnicama. Uz to su hercegovci službenici pravili u gradu razne ekscese i vršili krađe.¹⁵⁰

Poslije odlaska Karla Dračkoga iz Zadra prošlo je 8 godina, kada je 24. X. 1383. u taj grad stigla Jelisaveta (Elizabeta) Kotromanička, udova Ludovika I, sa kćerkama Marijom i Jadvigom i ondje su ostale do iza 16. XI. 1383. godine.¹⁵¹ One su svakako odsjele u kraljevskoj palači, koja je tada prešla u vlasništvo »kralja« Marije, Ludovikove kćeri. Sada se može reći iz jednog drugog notarskog spisa od 13. VIII. 1385. da se ni tada nije zaboravilo da je vlasnik ove palače bio kralj Ludovik. Uz to se uočuje iz istoga dokumenta da su tu bili veliki prazni prostori i uz njih čitav niz palača. To svjedoči i drugi notarski spis od 19. IV. 1387., tj. upravo u ono doba kada je uz Mariju, svoju suprugu, počeo kraljevati i njen muž Žigmund Luksemburgovac (1387—1437), koji je sada također mogao slobodno raspolagati sa ovom palačom. Zato se ne treba čuditi što »Sigismundus, dei gracia rex Vngarie, Dalmacie Croacie etc. ac Marchio Brandeburgensis¹⁵² (S. A.) etc.« radi iskazanih usluga i njegove vjernosti i stalnosti daruje 7. VI. 1389. u Budimu »domum nostram regiam in ciuitate nostra Jadrensi habitam« na trgu sv. Stošije knezu Pavlu Zrinskome,¹⁵³ svojedobnom zadarskom knezu.¹⁵⁴ Ovo je on sve učinio uz odobrenje kraljice Marije, svoje supruge i odlukom prelata i svojih barona, te je iz svojih kraljevskih ruku i putem svoga privilegija zauvijek dao ovu kuću magistru Pavlu i njegovim nasljednicima i potomcima.¹⁵⁵

Tu darovnicu kralja Žigmunda ponavlja zadarski notar Articusius de Rivignano 14. V. 1391. godine. No iz oba spisa (1389. i 1391.) uočujemo da se to

¹⁴⁹ V. Brunelli, o. c. I, 501; Vj. Klaić, o. c. II 1, 187.

¹⁵⁰ V. Brunelli, o. c. I, 501.

¹⁵¹ Gl. F. Šišić, Ljetopis Pavla Pavlovića . . . , Vjesnik . . . VI, 6, 7 i bilj. 28 i 29, Vj. Klaić, o. c. II/1, 209.

¹⁵² Interesantno je da su se još 16. VI. 1375. vratili iz Jeruzalema bavarski vojvoda i brandenburški markiz i stigli u Zadar, gdje ih je tamošnja komuna ugostila i obasula darovima (G. Lucio, Memorie istoriche di Tragurio ora detto Trau, Venezia 1674, 303; V. Brunelli, o. c. I, 501). Kako Brunelli ne imenuje ni jednoga od ove dvojice, to bi po našem mišljenju brandenburški markiz mogao biti jedino Žigmund (Gl. i C. F. Bianchi, Fasti di Zara, 54), sin Karla IV, koji još nije bio stupio u srodstvo s anžuvinskom kućom. Ujedno možemo pretpostaviti da su oni noćili u kraljevskoj palači ili u sklopu kraljevskih kuća, od kojih će, kako vidimo, 1389. darovati jednu od njih knezu Pavlu Zrinskome.

¹⁵³ Vj. Klaić (o. c. II/1, 131) piše da je kuću, kojaje pripadala Grguru Kurjakoviću, na trgu sv. Stošije u Zadru »darovao Žigmund 1389. »kao kraljevsku kuću« knezu »Petru (S. A.) Zrinskom«.

¹⁵⁴ Ove godine (1389.) Žigmund je prema dogovoru bio naredio Rabljanima da prime negova vjernoga magistra »Paulum, comitem de Syrinio« za svoga kneza. No, kako to oni nisu učinili, 7. VI. 1389. iz Budima im je zapovijeđeno da to sada učine (SCD XVII, 204). Da li su oni izabrali Pavla Zrinskoga, za to izvora nema. Ni je isključeno, jer je iz izvorne građe poznato da je 1382. bio rapski knez Stjepan Frankapan, a 1390. Nikola Gorjanski Mlađi (VI. Brusić, Otok Rab, 184). Kako postoji vremenski vakuum između 1382. i 1390. godine ne isključuje se ipak ta mogućnost.

¹⁵⁵ Arhiv Hrvatske u Zagrebu — Neoregistrata Fasc. 1647, No 14 i SCD XVII, 204, 205.

darovanje odnosi na navedenom prostoru samo na kraljevsku kuću ali ne i na cijeli kraljevski posjed, smješten u predjelu sv. Stošije i u blizini stare tvrđave, čiji smo položaj točnije utvrdili.

I dok mi obilježavanjem granica neke kuće ili posjeda u ovom predjelu dobivamo međaš kraljevskih zgrada, dotle u suvremenom prijepisu one originalne isprave od 7. VI. 1389. imamo prvi puta točno naznačene granice kralj. zgrada na trgu sv. Stošije. Naime tu se govori o kraljevskim kućama, koje je svojevremeno oduzeo kralj Ludovik I zbog nevjere Grguru Kurjakoviću, smještenim na navedenom trgu sa ovakvim granicama ili međašima: sa zapada (de trauersa), juga (de austro), istoka (de quirina) su javne ulice, a sa sjevera (de borea) je kuća jednoga zadarskog građanina.¹⁵⁶

S ovakvim topografskim podacima sada smo se još više približili točnijem prostornom ubiciranju kraljevskih zgrada ili palača iz anžuvinskoga doba. Svakako je ova kuća (domus) iz originalne darovnice Žigmunda od 7. VI. 1389. obuhvaćena pod naziv »curia«, koja se citira u spisu zad. notara 7. IX. 1367., te 3. I. 1399. kao »curia domus«. Drugim riječima ostale su nedirnute darovnicom još i druge kuće ili palače, a uz njih veliki nepokriveni prostori.

No, ako pratimo burni razvoj političkih prilika u Hrvatskoj i Dalmaciji, od 1391. g. dalje, onda ćemo zapaziti da je Zadar postao i centar događaja kada je pred taj grad prispio 23. VIII. 1402. maršal Sicilije i vrhovni kapetan napuljske mornarice Aldemarisko, koga je kralj Ladislav Anžuvinac, sin Karla Dračkoga, protukralj Žigmunda, postavio za svoga namjesnika u Ugarskoj, Hrvatskoj i Dalmaciji i drugim zemljama, koje su pripadale ugarsko-hrvatskom kralju. Na traženje Aldemariska da ga puste Zadrani u luku, oni su konačno pristali i ovaj svečano uđe u grad.¹⁵⁷ Aldemarisko se, po dolasku, odmorio u palači Mihaela Soppea. Ali se, ipak, od 15. X. 1402. uselio u kuću blizu¹⁵⁸ sv. Stošije. Naime ona je pripadala Žigmundovom pristaši a protivniku kralja Ladislava Filipu de Georgiusu,¹⁵⁹ koji je proglašen buntovnikom, te mu je konfisciran sav imetak u korist zadarske općine, izuzev ove kuće, koja je određena za stanovanje Aldemarisku, a kasnije je Aldemarisko po nalogu svoga kralja Ladislava, daruje bosanskom velikom vojvodi Hrvoju Vukčiću Hrvatiniću (9. XII. 1402).¹⁶⁰ Već 20. XII. 1402. iz isprave, izdane u Zadru toga dana, saznajemo da je Ladislavov vikar Aldemarisko promijenio ovaj svoj smještaj i zamijenio s onim »in domibus regalibus«, tj. u kraljevskim kućama ispred same sv. Stošije.¹⁶¹ To indirektno ukazuje da je knez Pavao Zrinski (u. 1414. u Zagrebu) kao vjerni i nepckolebivi pristaša Žigmunda, a koji je prvi postavio čvrst temelj buduće silne političke moći i bogatstva porodice knezova Zrinskih,¹⁶² za vrijeme borbi između ova dva vladara izgubio onu »kraljevsku kuću« u Zadru, darovanu od Luksemburgovca. Ona se je dakle opet povratila u sklop tzv. kraljevskih kuća, u kojima će stanovati, po svome dolasku u ovaj

¹⁵⁶ Arhiv Hrvatske u Zagrebu — Neoregistrata Fasc. 120, No 20.

¹⁵⁷ V. Brunelli, o. c. I, 518, 519; G. Novak, Presjek kroz povijest grada Zadra, Posebna izdanja Instituta JAZU, Zadar 1966, 37.

¹⁵⁸ N. Klaić piše da se ova konfiscirana kuća »nalazila uz (!S. A.) katedralu sv. Stošije« (N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 365, bilj. 160).

¹⁵⁹ O njemu i njegovim posjedima u Zadru gl. S. Antoljak, Zadarski katastik 15. stoljeća, Starine JAZU 42, Zagreb 1950, 376, 403, bilj. 70—73.

¹⁶⁰ F. Šišić, Ljetopis Pavla Pavlovića . . . , 34—36; V. Brunelli, o. c. I, 519.

¹⁶¹ S. Ljubić, Listine . . . V, 2.

¹⁶² S. Antoljak, Zadarski knez Pavao Zrinski, *Radovi Instituta JAZU u Zadru* 20, Zadar 1973, 116, 117 i bilj. 27.

grad i kralj Ladislav. Naime taj je vladar, kome je u to vrijeme pripala cijela hrvatska obala do Dubrovnika, stigao na vrlo svečan način u pratnji svoga brodovlja u zadarsku luku 19. VII. 1403. Slijedeći dan ušao je uz veliko slavlje i oduševljenje Zadrana u njihov grad, gdje ga je dočekao vojvoda Hrvoje, te veliki broj hrvatskih i bosanskih velikaša. Kako se je uskoro napunio grad čitavim nizom hrvatskih i ugarskih crkvenih i svjetovnih dostojanstvenika¹⁶³ jasno je samo od sebe da je Ladislav, taj zadnji Anžuvinac, koji je ostao u Zadru od 19. VII. do početka studenog 1403.¹⁶⁴ i čak se je u ondašnjoj katedrali sv. Stošiji okrunio za kralja 5. VIII. iste godine,¹⁶⁵ svakako stolovao u tim kraljevskim kućama ili palačama, gdje su bili i smješteni i drugi njegovi pratilci pa i oni koje je on onamo pozvao. I tako sa 1403. godinom završavaju naši izvorni podaci o kraljevskoj palači, ili palačama, ili kućama, kako smo nešto prije iznijeli. Poslije toga nema u izvorima o tim zgradama više spomena.

Prema tome sada ništa drugo ne preostaje nego da naši historičari umjetnosti još jedanput provjere sve ove dosada poznate i nepoznate nove izvorne podatke o tim palačama, te dadu svoj konačni sud. Usporedo s tim trebali bi i naši arheolozi da se sa tom istom izvornom građom posluže i pokušaju na navedenim terenima istraživati, makar i u obliku sonda.

6.

Osim Arpadovića i Anžuvinaca¹⁶⁶ u Zadru je imao svoju kuću i bosanski kralj Stjepan Tomašević, koji 1461. g. traži jednu drugu kuću u gradu Zadru preko svoga poslanika od mletačke vlade i ona mu to putem privilegija sa pečatom 1. XII. 1461. i odobrava.¹⁶⁷

Znači da je bosanski vladar već i prije posjedovao ondje kuću ili palaču, koju mu je Venecija dala, a sada zamijenila drugom. Uz bosanskog vladara u Zadru je, po zapovijedi kralja Ladislava, nekadašnju kuću rebela de Georgiisa, u kojoj je izvjesno vrijeme stanovao Aldemarisko, poslije dobio Hrvoje Vukčić Hrvatinić, kojega je povrh toga ovaj vladar imenovao splitskim hercegom i svojim namjesnikom u Hrvatskoj i Dalmaciji (1403.).¹⁶⁸

Pored Hrvoja u tom istom gradu je imao svoju kuću i Sandalj Hranić Kosača, gospodar Humske zemlje. Nju mu je darovala republika sv. Marka (1424.), od koje 1445., nakon smrti Sandalja njegov sinovac i nasljednik Stjepan Vukčić Kosača (1435—1466) traži da mu se na isti način daruje — i to Venecija 19. VIII. 1445. odobri. Ujedno mletačka vlada obavještava o tome svoje činu rektore Zadra, kojima naređuje da tu predaju provedu u djelo.¹⁶⁹

Jasno je da mi za položaj ove zgrade nemamo podatke. Zato znamo da je jedan bosanski vojvoda 1452. imao kuću »in confinio s. Catarine . . .«,¹⁷⁰ tj. u

¹⁶³ G. Novak, o. c., 38.

¹⁶⁴ Vj. Klaić, Povijest Hrvata . . II 1, 310—312.

¹⁶⁵ V. Brunelli, o. c. I, 520—522; G. Novak, o. c., 38; Vj. Klaić, o. c. II/1, 310—312.

¹⁶⁶ Bianchi usput piše da su, kako pričaju domaće historije (kronike: S. A.), ugarski kraljevi običavali stanovati u predjelu tzv. Spianata (C. F. Bianchi, Zara . . I, 467) tj. u »Ravnicama«.

¹⁶⁷ S. Ljubić, Listine . . X (1891), 195.

¹⁶⁸ V. Brunelli, o. c. I, 519.

¹⁶⁹ S. Ljubić, o. c. IX (1890), 226.

¹⁷⁰ HAZ-SZN Simon Damiani b. IIIa, f. IV 4, 170—15. VII. 1452.

predjelu crkve i samostana sv. Katarine,¹⁷¹ koja se je, po Petricioliju, nalazila na mjestu, gdje je sadašnja kavana »Central« (Ulica I. L. Ribar).¹⁷²

Isto tako je poznat položaj i velike kuće, koju je, kako kažu, posjedovao u predjelu sv. Mihaela,¹⁷³ herceg Vlatko od sv. Save i 1484. prodao njenu polovicu.¹⁷⁴ To je onaj Vlatko Hercegović Kosača, sin i baštinik Stjepana Vukčića, koji se je nakon pada Hercegnovog (1482) u turske ruke, prebacio na mletačko primorje, a umro je u Rabu 1489. godine.¹⁷⁵

Po svoj prilici mu je ova kuća u Zadru kao očevom nasljedniku ponovno darovana sa strane Venecije. Pored ovakvih vladarskih kuća raznoga ranga u Zadru je uz nadbiskupsku palaču, koju se u spisu zadarskog notara od 4. II. 1459. titulira sa »domo vele bischuplie«¹⁷⁶ postoji u srednjem vijeku i čitav niz ostalih reprezentativnih i drugih palača kao što su: palača »comitatus« sa zatorima,¹⁷⁷ palača generalnog providura za Dalmaciju i Mletačku Albaniju (1418) tj. Boku Kotorsku kao i visokih vojnih funkcionera. Naročito su bile interesantne kao građevine raznih stilova palače¹⁷⁸ zadarskih patricija¹⁷⁹ ukrašene njihovim grbovima, s kojima se je napose bavio G. Sabalich. S time završavamo ovo naše razmatranje s nadom da će svi ovdje navedeni izvori i kritički osvrt na njih, kao i pokušaj da se na osnovu njih donesu rezultati ili zaključci, potaknuti naše znanstvene radnike da se njima posluže te da se onda tokom vremena, ili učvrste naše pretpostavke i zaključci, ili da ih obezvrijede sa svojim novim pristupom izvorno-arheološkoj građi.

¹⁷¹ Gl. opširno: C. F. Bianchi, o. c. I, 442—444.

¹⁷² I. Petricioli, *Lik Zadra* . . . , 154.

¹⁷³ O njoj opširno: C. F. Bianchi, o. c. I, 356—359 i N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 261, 268, 269, 280, 283, 462, 509, 518, 550.

¹⁷⁴ HAZ-SZN Pietro Dragono 1470—1486 b. III, f. IV 5—15. IV. 1484.

¹⁷⁵ Opća enciklopedija Leksikografskog zavoda 4, Zagreb 1878, 568.

¹⁷⁶ HAZ-SZN Johannes de Calcina b. V, f. VIII 5, 21.

¹⁷⁷ HAZ-SZN Johannes Salodio b. III, f. III 6—2. VI. 1487. Gl. i N. Klaić-I. Petricioli, o. c., 503.

¹⁷⁸ U izvorima se navodi da je 28. IX. 1367. Elizabeta senjska knjeginja (comitissa Segnie) imala svoj mali dvor u Zadru G. Praga, Un prestito di Francesco il Vecchio da Carrara al Comune di Zara (1366), Archivio storico per la Dalmazia v. X, f. 58, Roma 1931, 475, gdje je i umrla 30. III. 1370. g. (C. F. Bianchi, *Fasti* . . . , 47). Druga je bila Maria »comitissa magna«, koja je, također, u tom gradu imala svoj dvor (G. Praga, o. c., 474).

¹⁷⁹ Gl. A. de Benvenuti, *Storia di Zara dal 1409 al 1797*, Milano 1944, 295, 299, 296, 299—301.

Summary

THE ROYAL COURT (PALACE) AND ROYAL RESIDENCES MIEVEAL ZADAR (WITH PARTICULAR REFERENCE TO THE PERIOD OF THE ARPAD AND ANGEVIN DYNASTIES)

Stjepan Antoljak

After being involved for many years in research work on the royal palace built at the time of the Angevin king Louis I — an important and highly complex subject on which little is known in literature, the author has now decided to publish a comprehensive study containing a critical approach to the available original materials, drawn for the most part from the Historical Archives in Zadar and the Croatian Archives in Zagreb. At the beginning of the work, the author briefly presents the available information (drawn from original sources) on the Croatian national rulers and those of the Arpad dynasty during their stay in Zadar — where they resided and the residences and palaces they during this period.

While there is very little corroborated evidence on the Croatian kings, it is assumed, on the basis of later sources, that king Koloman Arpad built a palace in Zadar, which was most probably destroyed at the time of the conquest of this town by the Crusaders and the Venitians (1202). Antoljak gives a detailed account of the origins and development of the royal court (palace) of Louis I of Anjou up to the year 1403, based on little known original sources. He shows that this royal building, consisting of several palaces or residences, was located on the grounds of the present-day church and the so-called old *castrum* or fortress on the southern side.

In determining the location of this *castrum uetus* and of the church of Saint Sylvestre, using numerous, completely new original materials and other data taken from the archives, regarding toponyms closely related to the fortress and the church of Saint Anastasia, the author was able to provide a more precise estimate regarding the location and position of the frequently mentioned royal palace. He also gives the names of those who ruled from or resided in these royal palaces or residences, which date back to the Angevin period. On the basis of original sources, the author also gives a brief survey of the residences of the Bosnian rulers and their dukes, as well as those of the rulers of the land of Hum (Herzegovina), and provides a list of the various other residences and palaces of high-ranking military and civilian Venetian officials in Zadar and of the local patricians.

This study, containing so far little known archive materials will, no doubt, arouse interest among the Yugoslav scholars involved in the historical study of a town which Louis I of Anjou proudly called *civitas nostra Jadrensis in regno Croacie* (1359).

SVEUČILIŠTE U ZAGREBU — INSTITUT ZA HRVATSKU POVIJEST

INSTITUTE OF CROATIAN HISTORY
ИНСТИТУТ ХОРВАТСКОЙ ИСТОРИИ

RADOVI

VOL. 17

Z A G R E B

1984.

Izdavač: Sveučilište u Zagrebu — Centar za povijesne znanosti
Odjel za hrvatsku povijest

UREDNIČKI ODBOR

Branka BOBAN, Zagreb, Mirjana GROSS, Zagreb, Josip LUČIĆ, Zagreb, Marijan MATIČKA, Zagreb, Ivan OČAK, Zagreb, Tomislav RAUKAR, Zagreb, Petar STRČIĆ, Zagreb

GLAVNI I ODGOVORNI UREDNIK

Josip LUČIĆ, Zagreb

Adresa uredništva: Centar za povijesne znanosti — Odjel za hrvatsku povijest,
Zagreb, Krčka 1

Časopis izlazi jednom godišnje

Cijena ovog broja iznosi 600 din.

Izdavanje časopisa sufinancira Samoupravna interesna zajednica za znanstveni rad SRH-VII.

Rješenjem Republičkog komiteta za prosvjetu, kulturu, fizičku i tehničku kulturu SR Hrvatske br. 6859,1 od 5. X. 1982. časopis »Radovi« oslobođeni su plaćanja poreza na promet proizvoda.

Časopis je registriran u Republičkom komitetu za informiranje SRH pod br. UP-547,2 — 84 — 1984

RADOVI 17

Za izdavača
Prof. dr *Josip Adamček*

Lektor
Ivan Tolj

Korektor
Ivan Tolj

Tehnički urednik
Franjo Čuješ

SURADNICI U OVOM BROJU

ANDRIĆ mr Jasna, Filozofski fakultet, Zagreb
ANTIĆ dr Ljubomir, Centar za istraživanje migracija Krčka 1, Zagreb
ANTOLJAK dr Stjepan, Zajčeva 31, Zagreb
BERTOSA dr Miroslav, Karličeva 12, Pula
BOBAN mr Branka, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
BUDAK mr Neven, Filozofski fakultet, Zagreb
GOLDSTEIN Ivo, Filozofski fakultet, Zagreb
JURIĆ Radomir, Arheološki muzej, Zadar
JURIŠIĆ Ivan, Rakusina 12, Zagreb
LUCIĆ dr Josip, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
MIJATOVIĆ Anđelko, Palmira Togliatija 12, Susedgrad, Zagreb
MIROŠEVIĆ mr Franko, Zavod za prosvjetno-pedagošku službu SHH, Zagreb
OČAK dr Ivan, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
PAVLIČEVIĆ dr Dragutin, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
POPOVIĆ mr Štefanija, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
RAUKAR dr Tomislav, Filozofski fakultet, Zagreb
STANČIĆ dr Nikša, Filozofski fakultet, Zagreb
STRČIĆ dr Mirjana, Kumičićeva 42, Rijeka
SZABO dr Agneza, Muzej grada Zagreba
VRANJEŠ-SOLJAN mr Božena, Centar za povijesne znanosti, Zagreb
ZORIĆ Damir, Salopekova 18, Zagreb